

ÇAĞDAŞ SANATTA KENT BELLEĞİ TEMASI VE SERAMİK UYGULAMA ÖRNEKLERİ

• Arş. Gör. İlyas ARAPOĞLU*

ÖZET

Geçmişten günümüze bakıldığında kent kültürü, o kültür içinde büyümüş ve deneyimler edinmiş insanlar için kent belleğini ifade etmektedir. Kentler aile, arkadaşlık ve diğer ilişkiler gibi pek çok manevi değeri içinde barındıran mimari öğelerin bütünüdür ve bireylerde bir bellek oluşturmaktadır. Mahalleler, sokaklar, caddeler bu bellekle gelişmekte ve kimi zaman isimlerini kendi yaşanmışlıklarından, mekânsal özelliklerinden alarak günümüze ulaşmaktadır. Tüm bu mimari öğelerin içinde geçen anılar, çağdaş sanata zengin bir esin kaynağı olarak yansımaktadır. Günümüz çağdaş sanatının her alanında, mimari ve kent-sel öğelerin etkisiyle oluşturulmuş, hatta ismini de bu öğelerden almış sayısız eserle karşılaşmaktadır. Seramikle yakın ilişkisi olan mimari, yapısal ve kavramsal yönüyle tema olarak çağdaş seramik sanatında da sıklıkla çalışılmıştır. Bu bağlamda kent belleği teması ciddi bir ilgiye ve konuyla ilişkili eser arşivine sahiptir. Makalede; kent belleği teması önce plastik sanatlar genelinde sonra seramik sanatı içerisinde taranmış, eserler ve sanatçı açıklamaları derlenerek incelenmiştir. Böylece kent belleği temasının çağdaş sanatla arasındaki bağlantı ortaya konmuştur. Ardından sanatçıların kent belleği temasıyla eser üretme deneyimleri kişisel olarak tecrübe edilerek süreç detaylı şekilde aktarılmıştır. Böylece makale, ele alınan konunun görsel ve yazınsal veri taraması, taramanın derlenerek yorumlanması, kişisel olarak deneyimlenmesi, deneyim süreci verilerinin ortaya konması yöntemleriyle oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Sanat, Kent belleği, Mimari.

* Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü, Seramik Anasanat Dalı, ilyas267@anadolu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1030-879X

URBAN MEMORY THEME IN CONTEMPORARY ART AND CERAMIC APPLICATION EXAMPLES

• Res. Asst. İlyas ARAPOĞLU*

ABSTRACT

Urban culture, when viewed historically, reflects the urban memory for individuals who have grown up and gained experiences within it. Cities are the sum of architectural elements that contain many spiritual values such as family, friendship and other relationships, and they create a memory in individuals. Neighborhoods, streets and avenues develop with this memory and sometimes take their names from their own experiences and spatial characteristics and reach the present day. The memories in all these architectural elements are reflected as a rich source of inspiration in contemporary art. In every field of contemporary art today, countless works are encountered that have been created under the influence of architectural and urban elements and even taken their names from these elements. Architecture, which has a close relationship with ceramics, has also been frequently studied in contemporary ceramic art as a theme with its structural and conceptual aspects. In this context, the theme of urban memory has a serious interest, and an archive of works related to the subject. The article first explores the theme of urban memory in the plastic arts, followed by an analysis of its representation in ceramic art through selected works and artist statements. Thus, the connection between the theme of urban memory and contemporary art was revealed. Then, the experiences of the artists in producing works with the theme of urban memory were personally experienced and the process was conveyed in detail. Thus, the article was developed through the collection and interpretation of visual and literary data, followed by the author's direct engagement with the theme and presentation of the creative process.

Keywords: eramics, Art, City, Urban memory, Architecture.

* Anadolu University, Faculty of Fine Arts, Department of Ceramics, Ceramics Main Art Branch, ilyas267@anadolu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1030-879X

1. GİRİŞ

Yerleşik hayata geçişle birlikte artan nüfus ve barınma ihtiyacı, evlerin ve mimari öğelerin ortaya çıkmasını gerekli kılmıştır. Yüksek nüfuslu toplumların oluşmasıyla da ilk kentler ortaya çıkmış, günümüze değin gelişmiş ve mimari öğelerin sayısı her geçen gün artmıştır. Yüzyıllar boyu artmaya devam eden mimari öğelerle birlikte kentler daha da genişlerken içinde bulunan insanlar için kamusal bir bellek deneyimi sağlamıştır. Bachelard kent belleğini kapsayan kitabında, “Kuşkusuz, ev sayesinde anılarımızın büyük bir bölümü yerleşecek bir yer bulur; hele de ev biraz karmaşıkça, mahzeni ve tavan arası, köşe bucağı ve koridorları varsa, anılarımız da niteliği gittikçe belirginleşen sığınaklar edinir” (Bachelard, 1957, s. 38). sözleri ile mekan-bellek ilişkisine vurgu yapmaktadır.

Günümüzde ise kentlerin çok hızlı ve plansız biçimde yeniden dönüştürülmesi olarak karşımıza çıkan kentsel dönüşüm, kent belleğinin değişimine sebep olmuştur. Bu değişimle birlikte bireylerin kent belleği aracılığıyla oluşturduğu aidiyet hissi zedelenmiş ve yabancılaşmıştır. Dolayısı ile yeni yaşam biçimlerine adapte olunarak aidiyet hissini tekrar inşa edecek bir kent belleği gereksinimi doğmaktadır. Öte yandan geçmişe dair anı ve deneyimlerden oluşan belleğin bu değişimden zarar görmesi bireyi huzursuz eden bir gerçektir. Yaratıcı birey olan sanatçılar ise yaşam dinamiklerine, değişime ve bunların açığa çıkardığı duygulara odaklanmış, kent belleği temasına eserlerinde yer vermiştir.

Araştırmada; kent belleği temasının çağdaş sanatta ve seramikte yeri var mıdır, görsel ve yazılı kaynaklar nelerdir, sanatçılar konuya nasıl ve hangi yönlerden yaklaşmıştır, kent belleği teması ile çağdaş seramik eser yaratma süreci deneyimlenebilir mi gibi problem sorularına yanıt aranmıştır. Problem sorularında belirtilen içeriklerin kaynaklar ışığında derlenerek incelenmesi ve literatüre katkı sağlayarak gelecek çalışmalara ilham olması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Literatürdeki kaynaklarla kent belleği temasının açıklanması, konuyla ilgili çağdaş sanatta yazılı ve görsel kaynak oluşturan eserlerinin incelenerek sanatçı görüşlerine değinilmesi, kent belleği temasında kişisel olarak iki eser yaratım sürecinin deneyimlenerek raporlanması araştırmanın yöntemidir. Çalışma; kitap, dergi, makale, katalog, internet kaynakları ve kişisel uygulama imkanları sınırlılığında oluşturulmuştur.

Kent belleği temasının çağdaş sanattaki yerini ele alan bu çalışmanın girişinde; dünyada kent belleği ve değişimine, plastik sanatlara olan etkisine yer verilecek, gelişme bölümünde; kent belleği temasının çağdaş sanat ve seramik sanatına yansımalarına, sanatçıların eserler yoluyla konuyu ele almasına, kişisel araştırma ve uygulamalara, son olarak da çalışmanın değerlendirmesine yer verilmiştir.

2. KENT BELLEĞİNİN GELİŞİMİ

Kentleşme, keşifler ve nüfus yoğunluklarının etkisiyle sosyal bir yapı olarak gelişmiş ve kentsel bir mimarinin de gelişmesini sağlamıştır. Kentlerin M.Ö. 4000 yıllarında net şekilde görüldüğü düşünülmektedir. Tarım ve hayvancılık alanlarında verimi arttıran gelişmeler nüfusu da arttırarak mimarinin ve kentlerin ilerlemesini zorunlu hale getirmiştir (Hatt & Reiss, Jr, 1957; Alkan & Duru, 2002, s.27-36).

Sanayi devrimi ile paralel şekilde iş gücü ihtiyacı, yaşam standartları, kazanç gibi çok çeşitli sebepler göçlerin artmasına, dolayısı ile insan nüfusunun kentlerde yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Nüfus artışı ve endüstrinin gelişimi barınma ve üretim sahası ihtiyaçlarını arttırarak mimarinin en uç örneklerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dini, siyasi, sosyolojik, kültürel pek çok unsura hizmet eden mimari öğelerin çeşitliliği ile sürekli artan gelişimi, kentlerin her geçen gün çok daha karmaşık ve yoğun bir şekil almasına sebep olmuştur (Yılmaz, 2010, s. 250-252). Tüm bu karmaşık ve yoğun mimari ise, içinde doğan, gelişen ve ömrünü geçiren insanların zihninde bir harita gibi yer edinmekte, kent belleğini oluşturmaktadır. Belleğin gelişimi mekanlarda geçen deneyimlerle ilişkilendirilmekte ve zihinde depolanmaktadır.

Kentlerin adeta toplanma merkezi halini alması, kırsal nüfusu da merkezine çekerek büyümesi, mimari bir yığılmanın yaşanmasına ve arazilerin kontrolsüz yapılaşmasına sebep olmuştur. Kontrolsüz mimari ise zamanla kent merkezlerinin içinde kalarak şekillenmiştir. Her ne kadar tartışmalı bir konu olsa da kentsel dönüşüm, merkezlerin planlı şekilde iyileştirilerek barınma ve üretim için daha verimli alanlar yaratılması amacı ile önce Avrupa'da sonra ülkemizde görülmeye başlamıştır (Görgülü, 2009, s.767-780). Ülkemizde ise kentsel dönüşümün yoğun şekilde gerçekleştiği şehir, en yüksek nüfusu ve iş imkanını barındıran İstanbul'dur. İstanbul'un yanı sıra ülkenin çeşitli bölgelerinde de ilk mimari öğeler olan evler, binalar, sokaklar kentsel dönüşüm amacıyla yıkılarak toplu konutlara ve iş merkezlerine dönüştürülmeye başlanmıştır. Bölgesel ya da büyük çaplı gerçekleşen bu değişimler, bulundukları bölgede geçmiş yaşantıların ve anıların da binalarla birlikte yıkımını beraberinde getirmektedir. O güne dek bölgede yaşamış ve deneyimler edinmiş bireylerin anılarında yerleşen belleğin silinmesini ve yeni bir belleğin oluşmasına sebep olmuştur (Kurtuluş, 2016, s. 156).

Görsel 1. Paris'in 1860 dolaylarında yeniden inşasını gösteren bir gravür (<http> 1).

İnsan, anı ve deneyimleri aracılığı ile varlığını kendine ispatlar. Bu bağlamda çeşitli mekanlarda gerçekleşen deneyimler bireyin belleğine işlenerek depolanır ve içselleştirilir. Benzer işleyiş kamusal mekanlarda gerçekleştiğinde ise herkesin deneyimlediği bir kent belleği oluşmaktadır. Kentsel dönüşüm ise bu belleğin merkezine, yani asıl deneyimin yaşandığı mekana ve zamana büyük bir zarar vermektedir. İnsanlığın en temel güdüsü olan ve anılarıyla bağdaştırdığı aidiyet hissinin geliştiği mekanların ortadan kalkması, bireyin bir kimlik sorunu yaşamasına ve bulunduğu anı yadırgamasına sebep olmaktadır (Kocadoru, 2019, s. 1-4). Geçmişini kaybetmiş olmak şüphesiz en huzursuz ve sancılı duyguların hissedilmesine sebep olmaktadır.

İçerisinde değişime, yeniyeye, eskiye dair pek çok detay barındıran kent belleği kavramı elbette sanatçıları da yoğun şekilde etkilemiştir. Bu sebeple günümüzde pek çok sanatçı kent belleği temasını merkeze alarak eserlerine yansıtmıştır. Sanatın her alanında, kent belleği temasını sanatsal bir yorum ve özgünlükle yansıtan eserlerle karşılaşmak mümkündür. Çağdaş seramik sanatı ise mimari ile olan ilişkisinin ötesinde kent belleğinden izler taşıyan eserlerin en iyi gözlemlenebileceği sanat alanlarından biri olmuştur. Yerli ve yabancı pek çok sanatçı, kent belleğine dair biçimsel ve kavramsal yönleri ele alarak bunları eserleri aracılığı ile dile getirmiştir.

3. KENT BELLEĞİ TEMASININ ÇAĞDAŞ SANATA YANSIMASI

Günümüzde tüm dünyayı sarmalayan, hayatımızın büyük çoğunluğunu içerisinde geçirdiğimiz mimari öğeler, bireysel ve toplumsal bir kent belleğini inşa etmektedir. İnsani pek çok öğenin içinde bulunduğu bu bellek sanatçılar için içerik bakımından çok zengin

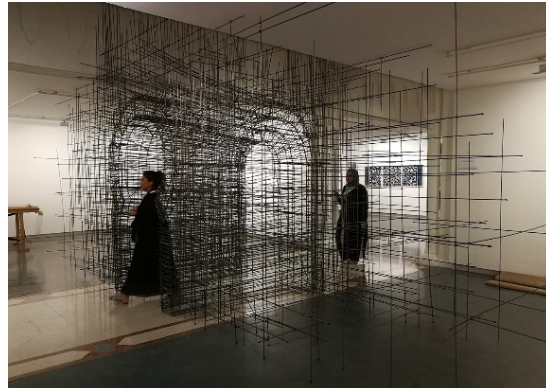
bir kaynak sağlamaktadır. Bu sebeple sanatın tüm disiplinlerde kent belleğinden izler görmek mümkündür.

Kent belleğinin belki de en yıkıcı tehdidi kentsel dönüşüm kavramıdır. Temelde savaşlardan büyük zarara uğrayan şehirlerin yeniden düzenlenmesi amacıyla uygulanmaya başlanan dönüşüm projeleri, günümüz kapitalist algılarla şekil değiştirmiştir. Şehrin içinde kalan ve değeri artan alanlar mimari önemi gözetilmeksizin hedef alınarak kontrolsüz biçimde rant haline gelmiştir. Bu konudaki yasal düzenlemelerin eksikliği kültürden ve estetikten yoksun, tüketim toplumuna hizmet eden yapıların kent belleğinde yer edinmiş yapıları yok etmesine sebep olmuştur (Gecikmez, 2021).

Kentsel dönüşümün gerçekleşmeye başlamasıyla yeniden yapılaşma ve mimari değişim ortamı, sanatın da dinamiklerini derinden etkilemiş, güncel sanat ortamını yeniden biçimlendirmiştir (Gecikmez, 2021, s. 174). Sanat böylesi bir ortamda belleği tazeleyen ve sürdüren bir amacı üstlenmiştir.

Belleğe dair anıların her geçen gün eksildiği günümüzde sanat, anılarımıza bir köprü oluşturmaktadır. Kente ait hafıza mekanlarını, sembolik yapıları, planları ve düzenleri ele alarak bir belgeye dönüşmektedir. Bu sebeple sanat bir hafıza deposudur ve bireye mekânsal deneyimlerinin, anılarının hatırlatıcısıdır (Baysal, 2017, s. 55). Bu bağlamda üretilen eserler geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir köprü kurmakta, bireysel ve toplumsal açıdan anıları depolamaktadır.

“Kent, siyasi iktidarın sürekli etkisine tabii ve dönüşüm içindedir. Gündelik hayatımızda kentsel projeler sebebiyle sürekli değişime uğrayan mekânın algılanan ve yaşanan toplumsallığı, belleği inşa edileceği sanısı ile hareket eder. Bu bağlamda 2000 yılı sonrası güncel sanat pratiklerine bir kentlilik gereği ve kent hakkı talebi ile baktığımızda kenti duyumsayan ve duyumsatmayı amaçlayan çalışmaların arttığını söyleyebiliriz. Kentin dönüşümünün kolektif hafızada yarattığı tahribat hafıza katmanları ile ele alındığında kenti mesele edinen, belgeleyen çalışmalar günümüz teknolojisi ile geleneksel yöntemler arasında geniş bir çeşitlilik sergiler” (Baysal, 2017, s. 54).

Görsel 2. David Moreno, “Kapıları Birleştirmek”, 2017, Sharjah Sanat Müzesi (<http> 2).

Kent belleğine temasının çağdaş sanattaki konumunu sanatçı ve eser üzerinden ele alacak olursak David Moreno'nun "Kapıları Birleştirmek" adlı eseri iyi bir örnek teşkil etmektedir. "Kapıları Birleştirmek" adlı çalışmada mimari bir unsur olan kapıların eskizi, çizimi ve kesişim noktalarının kağıt üzerinde karalanmış izlenimini üç boyuta taşınmaktadır. Moreno, demir çubukları mekanda birbirlerine örerek birleştirmekte ve karmaşık çizgiler arasında iki kapı siluet meydana getirmektedir. Bir hol işlevi ile eserin içinden geçilebilmesini sağlamıştır. Kapının biçimi ve işlevli oluşu izleyiciyi etkileşime sokarak belleğinden izleri tazeler (Görsel 2).

Bir alanın giriş çıkışını veya başka bir alana geçişini sağlamak için kullanılan kapılar her bireyin belleğinde farklı izler taşımaktadır. Moreno'nun eseri ile bu bellek harekete geçerek bitmemiş bir çizimi çağrıştıran eserde kendi anılarının iz düşümünü başlatmaktadır (http 3).

Görsel 3. Nicola López, "Cephe", 2013 (http 4).

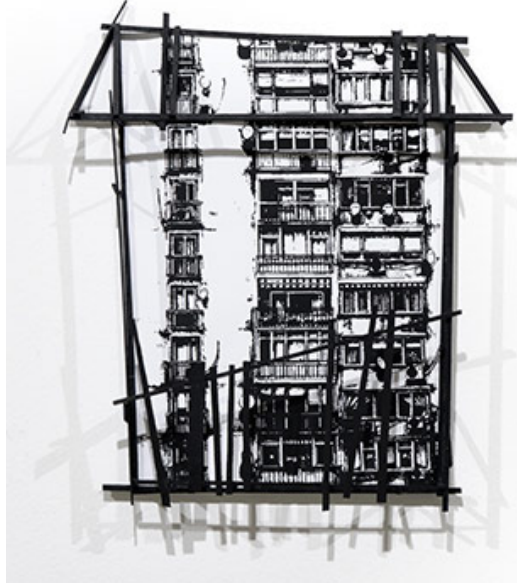
Moreno'ya benzer bir hissiyat çağrıştıran Nicola López, baskı, çizim, kolaj ve enstalamaları ile tanınan, kentin değişken ve karmaşık kimliğinden beslenerek eserler üreten çağdaş bir sanatçıdır. López'in eserlerinde kentlerin ruhu haline gelmiş olan anı mimari değişim ve eklektik bir aradalık, sonsuz bir döngüye dönüşerek kaos meydana getirmektedir. Bu kaos ise geçmiş, bugün ve gelecek mimari unsurların tümünü ya da bir kısmını içinde barındırarak kompozisyonlara dönüşmektedir (Görsel 3).

López'in eserleri aracılığı ile izleyici, adeta hiç bilmediği bir metropole dalmakta ve bilinmezliğin getirdiği şaşkınlıkla karşılaşmaktadır. Böylece kenti inşa etmek için kullanılan iklimlendirme bobinleri, elektrik hatları, kirişler, plastik inşaat malzemeleri, pek çok sayıda kablo ve kübik yapıyı algılayan izleyici, bir şeylerin yanlış olabileceğini sorgulamaktadır. İnşaat, yeniden inşa ve yıkım süreçlerini ele alan López'in eserleri, sıklıkla yan

yana sergilenmekte ve aynı tema üzerinde tekrar etmektedir (<http> 5).

Ülkemizde ise kent, dönüşüm, kent mimarisi ve beraberinde kent belleği temasının en yoğun hissedildiği ve gündemde olduğu şehir, elbette İstanbul'dur. Öte yandan tarihsel bağlamda da İstanbul, kent belleği konusunda uluslararası bir örnek teşkil etmektedir. Günümüzde ise şehrin çeşitli bölgelerinin kentsel dönüşüm problemi ile bağdaştırılması, şehrin maddi değeri ve diğer pek çok özelliği düşünüldüğünde önemli bir problem halini almıştır.

Kentleşme olgusunun artmaya başladığı süreçle birlikte denetim ve önlemlerin eksikliği sebebiyle kentler çarpık bir düzenle inşa edilmiştir. Her ne kadar sorunların ve çarpıklıkların giderilmesi temellerine dayandırılrsa da kentsel dönüşüm kent belleğinin karşısına bir tehdit olarak çıkmaktadır.

Görsel 4. Gökçen Ataman, “Tanıdık Cepheler”, 2021, Evin Sanat Galerisi (<http> 6).

Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da pek çok sanatçı bu çarpık, düzensiz mimari belleğin izlerini eserlerine taşımaktadır. Örneğin Gökçen Ataman, çoğunlukla buluntu olan ve kolaylıkla elde edilebilen ahşap, beton, karton vb. malzemelerle çarpık mimari göndermeler içeren eserler oluşturmaktadır. Ataman “Çalışmalarımın odağında insanın yaşadığı yer ile olan işgale dayalı ilişkisi, kültürel mirasa olan tahrip edici yaklaşımı, şehirleşirken benimsediği gelip geçicilik anlayışı ve en önemlisi, bir türlü doymak bilmeyen inşa etme dürtüsü yer alıyor” (<http> 7). sözleriyle kentsel dönüşüme olan tepkisini ifade etmektedir.

Sanatçı söylem olarak, sürekli bir yıkımın ve değişimin, niteliksiz ve bilinçsizce

sürdürülmesinden doğan geleceksizliği işaret etmektedir. Eski ve değerli olanın rant haline gelmesiyle ortadan kaldırılışını, yerine yeni ve niteliksiz olanın gelişini eserlerinde açıkça izleyiciye aktarmaktadır (Görsel 4).

Görsel 5. Ahmet Ögüt, “Her Çeşit Haz Mekanları-Fikirtepe”, 2014, Van Abbemuseum ([http 8](http://8)).

Kent belleği ve İstanbul’la olan ilişkisi konusunda Ahmet Ögüt ise, toplumsal direnişten beslenen bir sanatçı olarak toplumun siyasetle, dinle, devletle olan ilişkisinden doğan gündemi eserlerine aktarmaktadır. Bunu yaparken çok çeşitli mekan ve malzeme alternatifleri ile izleyicisini eser kurgusunun içine çekmektedir. Çivi ev kavramı ilgisini çeken bir konu olmuş ve eserlerinde ele alınmıştır. Çivi evler, hiçliğin ortasında varlığını sürdürmek için direnmiş, yalnızlaştırılmış fakat ranta direnişin sembolü haline gelmiş evlerdir. Ahmet Ögüt’ün “Her Çeşit Haz Mekanları-Fikirtepe” adlı çalışması, doğru ya da yanlış sebeplerle kentsel dönüşüme sokulmuş olan İstanbul Kadıköy’ün Fikirtepe semtinde, alınan karar ve düzenlemelere karşı direnebilmiş bir evin maket yerleştirmesinden oluşmaktadır (Görsel 5).

Ahmet Ögüt’ün “Devletin veya kurumsal kısıtlamaların stratejilerine karşı bireysel günlük direnişin ifadeleridir” ([http 9](http://9)) sözleriyle tanımladığı çivi ev eserleri, geçmişe dair bir belge niteliği taşımaktadır. Ögüt, bir gün direnişi kaybedip yok edilmeye mahkum olan bu yapıları eserlerinde belgeleyerek kent belleğinin muhafazasına katkı sağlamaktadır.

Görsel 6. Devrim Erbil, “İstanbul Manzaraları” (<http> 10).

İstanbul bağlamında kent belleği teması incelendiğinde, eserlerinde konuyu ele alan sanatçılardan biri de Devrim Erbil’dir. Erbil’in resimleri, İstanbul’un karmaşık, göz yoran, kaos hissi veren kent imajlarının estetik ve mutluluk verici tezahürleridir. Plastik anlamda pek çok malzemeyle eserler üretse de resim ve baskılarıyla anlattığı İstanbul, insanların bildiği ya da duyduğu İstanbul’dur. Kendisi ise İstanbul’u şu şekilde ifade etmektedir;

“İstanbul’un hepimiz için bir önemi var. Çünkü İstanbul’da Türkiye’nin birçok yerinde olmayan bir şey var; tarih var, üç imparatorluğa başkentlik etmiş on bin yıllık kent var, kültürel birikim var. İstanbul her şey demek, İstanbul’un her köşesi benim farklı bir şiirsel yanıma kucaklar. Ben nasıl kuşları alıp kanatlarını suya geçiriyorsam, gökyüzünde bulutlarla kucaklaştırıyor ve insanların hayal güçlerini alıp götürüyorsam... İnsanlara resimlerimle 10 saniye mutluluk nefesi verebiliyorsam, bir sanatçı için bundan daha güzel bir şey olamaz” (Erbil, 2021).

Kentlerde insanların ortak belleğinin oluşmasında çok önemli olan hafıza mekanları gibi görsel ya da mekânsal açıdan kamusal olarak nitelendirilecek pek çok ayrıntı Erbil’in eserlerinde İstanbul özelinde sıkça ele alınmıştır. İstanbul’un kent manzarasında göze çarpan Kız Kulesi, Galata Kulesi, Ayasofya, Sultan Ahmet, Ortaköy Camii gibi hafıza mekanları, Erbil’in eserlerinde karmaşık çizgilerde kaybolan kent mimarisinin içinden sıyrılarak izleyiciye ulaşmaktadır. Bu bağlamda Erbil’in soyut eserleri, bir şehirli için İstanbul’a dair anı, rüya, bellek resmine dönüşmektedir (Görsel 6).

3.1. Kent Belleği Temasının Seramik Sanatına Yansıması

Çağdaş seramik sanatında kent belleği incelendiğinde ise geniş bir sanatçı ve eser yelpazesıyla karşılaşılmaktadır. Pek çok seramik sanatçısı kent belleğine dair sürekli eserler üretmekte ya da belli dönem eserlerinde yer vermektedir. Uluslararası ölçekte incelendiğinde içerik, uygulama ve sergileme bağlamında Barnaby Bayford’un “Babil Kulesi” aldı çalışması dikkat çekmektedir.

Görsel 7. Barnaby Barford, “Babil Kulesi”,2015, Victoria ve Albert Müzesi (<http> 11).

Babil Kulesi, her biri 10-13 cm boyunda olan ve gerçek bir Londra mağazasını tasvir eden 3.000 ayrı porselen binadan oluşmaktadır. Barford, “Babil Kulesi” adlı eserini üretebilmek için 6.000’den fazla mağaza cephesini fotoğraflamıştır. Londra’daki mağazaları fotoğraflayabilmek için ise 1.000 kilometreden fazla bisiklet sürmüştür. Butik dükkanları üretmek için porselen formlar pişirilmiş, fotoğraflar seramik transferler tekniği olarak formlara uygulanmıştır.

Babil Kulesi, Londra’nın toplumunu ve ekonomisini yansıtarak ziyaretçilerin kendilerini tüketici gibi hissetmesini amaçlamıştır. Eserin temelinde terkedilmiş dükkanlar bulunurken, zirvesini Londra’nın seçkin butikleri ve galerileri oluşturmaktadır. İngiltere’nin alışveriş kültürünün bir anıtı olarak üretilen Babil Kulesi eseri ile Barford, bireyin tüketim yoluyla tatmin bulma çabalarını İncil’deki Babil Kulesi’nin cennete ulaşma amacı ile ilişkilendirmektedir (<http> 12).

“Babil Kulesi” çalışması gerçek bir belgeleme süreciyle belleğe ciddi bir katkı sağlamaktadır. Öte yandan izleyicinin kuleyi oluşturan parçalardan birini satın alabiliyor olması eseri başka bir boyuta taşımaktadır. Barford, izleyicilere bireysel ya da toplumsal anlamda bellekte yer edinmiş bu porselen binaları hafızayı canlandırmak, anıları yad etmek adına sembolik fiyatlarla satın alma fırsatı sunmuştur. Bunu yaparken zeminden zirveye gittikçe Barford’un belirlediği fiyat artışı, sanatçının gerçek yaşamdaki emlak piyasası ve rant konularının altını çizmesini sağlamıştır (Görsel 7).

Kent belleği temasında seramik eserler üreten diğer bir sanatçı ise Palma Babos’tur. Çalışmalarında genellikle günümüz şehirlerinden ilham almaktadır. Eserlerini oluştururken günümüz tüketim toplumundan ve 21. yüzyıl kulelerinden esinlendiğini ifade eden sanatçı, formlarının son halini pişirimde oluşan deformasyon sayesinde aldığını ve bunun eserlerine özgünlük kattığını ifade etmektedir. Babos, devasa ve çok katlı kulelerin içinde taşıdığı birey ve bireylerin ilişkileri üzerine çalışmalarını sürdürmekte, içten

dışa bir kurgu oluşturmaktadır. Böylece Babos'un eserleri, bireyi mimari üzerinden anlatmakta, günümüz ilişkilerini mekansan bir anlatım temsiline dönüştürmektedir (Görsel 8).

Görsel 8. Palma Babos, “Memories From The Future” ve “Couple”, 2020 (<http> 13)

Babos'un eserleri yoluyla birey ve toplumun, mimari ve onun değişimi ile maruz kaldığı başkalaşım, yabancılaşma, bozulma, kırılma ve dökülme süreçlerinin en açık şekilde ifade edildiği söylenebilmektedir.

Görsel 9. Füreyä Koral, “Evler Serisi”, Sara Koral Aykar Koleksiyonu (<http> 14)

İstanbul üzerinden konuyu inceleyecek olursak, öncelikle kuş evlerinden, sonra insanların yaşamlarından yola çıkarak çalışmalar yapmış olan seramik sanatçısı Füreyä Koral'a değinmek gerekmektedir. Koral, kuş evlerinden çıkışla başladığı eserlerini zaman

içerisinde tanık olduğu yaşantılardan ilhamla oluşturmaya başlamıştır. *Arif Paşa apartmanının penceresinden gördüğü hayatlardan ilham alarak yaptığı “Evler” serisi ile adete yaşadığı döneme ayna tutmaktadır. Fakat tutulan ayna fiziksel olanı değil iç yaşantıları, yani duygu ve değerleri yansıtan bir aynadır (Görsel 9).*

“Evlere, evlerin içindeki insanlara ve yaşayışlarına her zaman merak duyan Füreyâ, 1980’lerde seramikten evler yapmaya başlar. Sanat üretimi boyunca mekânla, mimariyle ilişkilenen, mimarlarla işbirlikleri yaparak çeşitli üretimler gerçekleştiren bir sanatçının kendine ev konusunu seçmesi hiç şaşırtıcı değil. Füreyâ, eski ahşap evlerden yola çıkar. Evlerin formal yapısı, Füreyâ’nın toprağı kullanmadaki becerisinin neticesidir; fakat evlerin kapısına numara koymak bundan çok daha fazlasıdır. Füreyâ, insanların yaşam alanlarını kullanarak hayata dair bir his uyandırır temaşa edende. Sanatçı ağaçlarıyla, insanlarıyla, kuşlarıyla isteğinin ev görünümü vermek olmadığını; hayata, insana ve belki de ütopyalara dair bir şeyler söylemek olduğunu hissettirir. Füreyâ’nın sembolizmi özellikle bu seramik evlerinde ortaya çıkar. Örneğin 1981’de Rabia Çapa’ya hediye ettiği ve “Takvim” adını verdiği evler otuz bir gün ayın günleridir; daha küçük boyutlardaki yedi ev ise haftanın günleridir (http 15).”

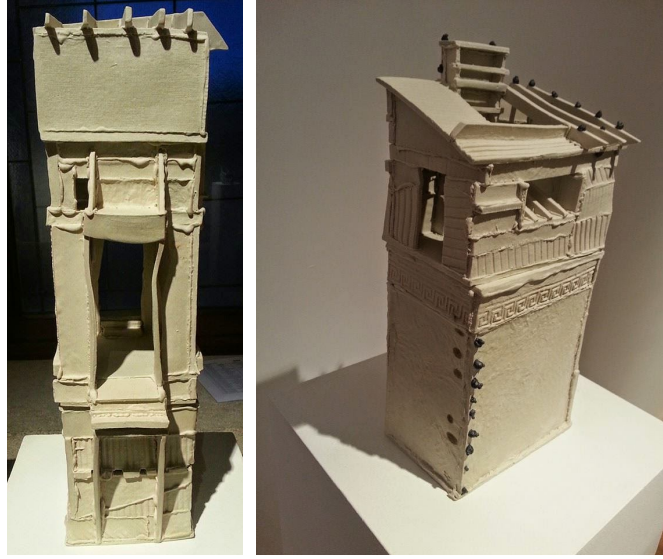

Görsel 10. Canan Dağdelen, “Çifte Hamam IV” ve “Polar kovalent bağlı EVDE dot” (http 16).

Seramik malzemenin olanakları ile mimari ve bellek bağlamlarında eserler veren bir diğer sanatçı ise Canan Dağdelen’dir. Eserlerini sergilediği mekanlarda havada duracak şekilde yerleştirmekte ve böylece mekanda eserin görsel etkilerini arttırmaktadır (Görsel 10).

“Dağdelen, yerleştirmelerinde aidiyet, yerleşik düzen, yer edinme kavramlarını mimari üzerinden tanımlayarak, sosyolojik bir açıdan sorgular. Nokta anlamına gelen “dot” olarak adlandırdığı modül kürelerle mimari yapıtları en küçük birimlerine indirgeyerek çözer, mekâna yerleştirir. Ayrışık porselen kürelerin mekâna kurularak bir bütün haline getirildiği bu yapıtlarda boşluk, özellikle parça ve bütün ilişkisi önem kazanır. Zeminden, alışlagelmiş yerlerinden kopartılmış, boşlukta konumlandırılmış bu yapıtlar, içinde bulundukları mekân ve zaman bağlamını aşan çalışmalar ortaya çıkarır. Parçalanmış ve inşa edilen, geçmiş ve bugün, sanal ve gerçek gibi karşıt ilişkiler eşzamanda algılanır. Yapıtlar kendi şiirsel dilini yaratır” (Kantarıcı, 2015, s. 212).

Dağdelen, oryantalist mimariden ve dolayısı ile Anadolu'nun ve İstanbul'un pek çok hafıza mekanında görülen kubbeli, tonozlu, kemerli cami, medrese, kilise, türbe, hamam, şadırvan gibi mimari kimliği olan mekanlardan esinlenmektedir. Bu kamusal alanlar üzerinden toplum eleştirisinde bulunarak sosyolojik belleği mimari unsurlarla eleştirmektedir (Sanatçı ve Zamanı, 2015, s.212-213).

Görsel 11. M. Fatih Karagül, “Hellespont” seramik sergisi, “Megaron kule” ve “Mozole” (http 17).

M. Fatih Karagül ise antik mimari unsurları günümüz bakış açısı ile ele almakta, arkeoloji ve tarihin içerisinde mimari araştırmalar yaparak kent belleği temasını seramik eserlerinde yorumlamaktadır.

“Hellespont ve yakın çevresi de bu değerler adına büyük bir zenginlik barındırdığından, sergide yer alan uygulamalar, bu verilerden esinlenerek üretilmiş bir seçki olarak değerlendirilmişlerdir. Antik kentlerin varlığı ve bunların mimarisi, plastik şekillendirme için başlangıç oluşturmuştur. Özellikle megaron planlı yapıların, mimarlık ve uygarlık tarihi için önemi, seramik heykellerde kişisel yorumlarla ele alınmaya çalışılmıştır. Depolar, kutsal alanlar, mezar yapıları, kuleler, ışıklar, yıkıntılar, üst üste tabakalaşmalar sütrüktürel bir anlayışta ele alınmıştır” (http 18).

Böylece çok daha eski bir belleğin izini sürmekte, eserleri yoluyla tarihin kent belleğini açığa çıkartmaktadır (Görsel 11). Günümüz sanatçılarının da kent belleği teması üzerinde durarak güncel dinamikleri belgeliyor oluşu, gelecekte Karagül gibi kent belleğinin geçmişinden esinlenmek isteyen sanatçılar için bir bilgi havuz oluşturacaktır. Nitekim ilerleyen yıllarda bugünkü kent belleğinin anlaşılabilmesinde sanat bir köprü görevi görebilecek ve bilgiyi aktarabilecektir.

4. KENT BELLEĞİ TEMASI VE SERAMİK UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Araştırmanın uygulama kısmında, kent belleği bağlamında günümüz koşulları araştırmacı tarafından incelenmiştir. Türkiye içerisinde çeşitli bölgeler ve şehirler, kamusal ve bireysel mimari alanlar kent belleği değerleri açısından gözlemlenmiştir. Gözlemler sonucu bir sanatçı bakış açısıyla inceleme, değerlendirme, yorumlama ve eser fikri geliştirmeyi kapsayan yaratım sürecine girilmiştir. Yaratım sürecinde kent belleği temasını kapsayacak şekilde kentin biçimsel yönünün ön plana çıkarılacağı “Bellek” adlı eser, mahalle kavramının mekânsal çerçevede yorumlanacağı “Bizim Mahalle” adlı eser ortaya çıkarılmıştır.

“Bellek” ve “Bizim Mahalle” adlı eserlerin yaratım sürecinde sıklıkla Google maps üzerinden sanal geziler gerçekleştirilmiş, çeşitli sokak ve caddelerde dolaşırken dikkat çeken detayların görselleri arşivlenmiştir. Bu süreçte duvar resimleri ve grafiti yazılar oldukça dikkat çekmiştir. Özellikle terk edilmiş evler ve çevrelerinde duvar resmi ve grafitilerin yoğunluğunun arttığı gözlemlenmiştir. Öte yandan yapılan arkeolojik gezilerde coğrafyanın çok katmanlı eklektik yapısı gözlemlenmiştir. Türkiye’nin özellikle arkeolojik bölgelerde, inşa edilmiş güncel yaşam alanlarının duvarlarında antik bir medeniyetin kalıntılarıyla kolaylıkla karşılaşmaktadır. Yapılan bu ön araştırmalar sonucunda eklektik mimari ve duvar resmi-grafiti eser yaratım sürecinin temellerini oluşturmuştur.

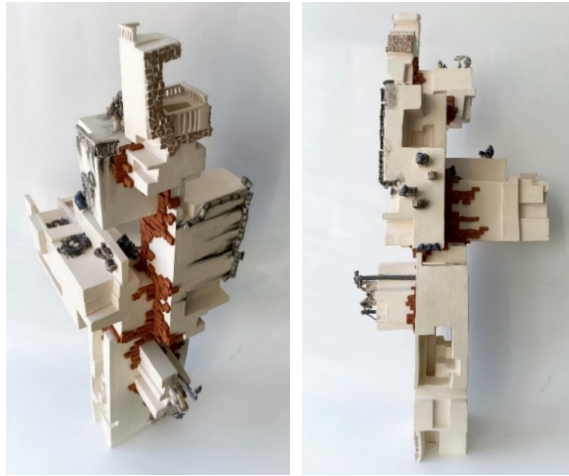
Üst üste inşa edilmiş şehirlerin üzerinde günümüzde de yaşamın süregeliyor olması ve barındırdığı değerleri görsel anlamda uygulamalarda ön plana çıkarılmıştır. Özel ve spesifik bir anlatım yerine tüm bu bütünlüğü kapsayacak eserler tasarlanarak seramik teknikleri ile uygulanmıştır.

Anadolu yarımadasında doğmak ve büyümek, bölgenin yaşam koşullarına ve şehirleşme biçimlerine de hakim olmayı beraberinde getirmektedir. Anadolu’da kültürel olarak karma ve katmanlı bir mimarinin gelişimini sürdürmüş olması eklektik unsurlara işaret etmektedir. Bu eklektik yaklaşım günümüzde de devam ettiğinden uygulamalarda bu yönün ön plana çıkacağı “Bellek” adlı eser planlanarak ortaya konmuştur.

Görsel 12. Araştırmacı, “Bellek”, Kırık kalıp tekniği ile döküm ve elle şekillendirme, Sır altı dekor, Kütahya mermeri, 1100°C, 32x27x20 cm, 2023 (Yazar tarafından fotoğraflanmıştır).

Anadolu yarımadasında mimari gelişim incelendiğinde her kültürün kendi değerleri ile gelerek alt kültür üzerine inşa edildiği rahatlıkla gözlemlenmektedir. Öyle ki günümüzde de bunun devam ettiği pek çok kontrolsüz mimari unsur bulunmaktadır. “Bellek” adlı eserde bu katmanlara yer vermek adına tabanda bir Kütahya mermeri kullanılmıştır (Görsel 12). Böylece araştırmacının yaşadığı bölgeye işaret edilmektedir. Mermer üzerinde yükselen ve binalara gönderme yapan seramik form kırılarak tekrar bir araya getirilmiş ve böylece birbirleri üzerine inşası yorumlanmıştır. Öte yandan günümüz tek düze mimari anlayışında en önemli ayırıcı özellik olarak değerlendirilebilecek grafitiler sır altı fırça tekniği ile seramik üzerine uygulanarak günümüzle ilişkilendirilmiştir.

Görsel 13. Araştırmacı, “Bizim Mahalle”, Kırık kalıp tekniği ile döküm ve elle şekillendirme, Sır altı dekor, 1100°C, 80x25x20 cm, 2023 (Yazar tarafından fotoğraflanmıştır).

Araştırmada ortaya konan bir diğer eser ise “Bizim Mahalle” adlı eserdir (Görsel 13). Farklı yöntem ve çamurlarla üretilen yüzlerce parçadan oluşan bu eser kentleri oluşturan en küçük birim olan mahalle kavramını ele almaktadır. Araştırmacının mahalle kavramından çıkışla yarattığı eser, pek çok farklı parçanın mimari bir yumağı çağrıştıracak şekilde bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Bu yönüyle “Bizim Mahalle” adlı eserde din, dil, ırk, kültür ve yaşam şekli çeşitliliği mimari unsurlar üzerinden katmanlı bir yapıyla ortaya çıkarılmıştır. Bir yandan da renk bakımından monoton ve tekdüze mahallelerin biçimsel karmaşası ve düzensiz yapısına gönderme yapmaktadır.

5. SONUÇ

Bu araştırma göstermektedir ki ele alınan kent belleği teması çağdaş sanat içerisinde sanatçılar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Kent içerisinde gerçekleşen pek çok deneyim sanatçıların belleğinde bir besin kaynağına dönüşmüş ve eserlerine yansımıştır. Sanatçı ve eser çeşitliliği genel olarak değerlendirildiğinde, ortak tema üzerinden kentsel dönüşüm, geçmiş, gelecek, bugün, birey, toplum gibi oldukça farklı kavramların ele alındığı ortaya çıkmaktadır. Araştırma boyunca elde edilen yazılı ve görsel kaynaklar, kent belleği ile ilişkilendirilen şehir politikalarının doğru sürdürülmemesinin, serbest piyasanın tekeline bırakılan alanların, siyasi vaatlerin ve bunlardan doğan sonuçların bireyleri olumsuz etkilediğini göstermektedir. Özellikle İstanbul gibi büyük ve çok kültürlü bir şehirde kent belleği çok daha karmaşık bir konudur. Bu sebeple siyaset, din, kültür, sanat gibi çok çeşitli ortamların gündeminde kent belleği teması yer almaktadır.

Sanat alanlarında kent belleği teması, biçimsel ve kavramsal açıdan sıklıkla değinilen bir konu olmuştur. Sanatçılar bildikleri, alıştıkları, ilham aldıkları, belki büyüdükleri bölgelerin bağlamından, kültüründen ve tarihi değerinden etkilenmiş, eserlerini bu temeller üzerinde oluşturmuşlardır. Bazı sanatçılar mimarinin oluşturduğu katmanlı yapının doğallığının, bazıları tarihin tahribatının, bazıları ise kentsel dönüşüme olan direnişçi ruhun peşine düşerek kent belleği temasında çağdaş eserler ortaya koymuştur.

Seramik sanatçıları da kent belleği temasıyla kavramsal bağı olan pek çok eser vermiştir. Kimi sanatçılar kentin ve belleğin değişimini, kimi ise geçmiş belleğin muhafazasını irdeleyen eserler oluşturmuştur. Bu çalışmada, kentin mimari çizgisindeki hareketliliğin ve deneyimlerin çağdaş eserlere yansıdığı açıkça ortaya çıkarılmıştır. Çalışma kapsamında, ele alınan sanatçıların kent belleği temasında meydana getirdikleri eserlerde konuyu bazen eleştirel bazen yüceltici yönde değerlendirdiği gözlemlenmiştir. Kimi sanatçı kimliksizleşen kent belleğinden dolayı bireyin yalnızlaşacağını, küresel ve tek tip kent algısının zamanla bireye zarar vereceğini eserleri yoluyla eleştirmiştir. Kimi sanatçı ise

kent belleği temasını görsel açıdan keyif ve mutluluk verici bir unsur olarak eserlerinde ön plana çıkarmıştır. Kent belleğini besleyen özgün, karakteristik, çeşitli, belki bazen acayip olan mimari unsurların çevresindeki sanatçıların hafızasını ve dolayısı ile eserlerini şekillendirdiği söylenebilmektedir. Kent belleği temasının çağdaş sanattaki yerine ve seramik sanatındaki ilham potansiyeline gelecek araştırmalarda daha çok yer verilmesi, konunun önemini ve derinliğini daha fazla gün yüzüne çıkaracaktır.

KAYNAKLAR

- Bachelard, G. (1957). *Mekanın Poetikası*. (Çev: A. Tümertekin). İstanbul: İthaki
- Baysal, E. Ö. (2017). *Kent - Bellek İlişkisinde Güncel Sanat Pratikleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erbil, D. (2021, haziran 18). *Devrim Erbil: İstanbul'un Her Köşesi Benim Farklı Bir Şiirsel Yanımı Kucaklar*. (E. Aşık, Röportaj Yapan)
- Gecikmez, E. (2021). *Kentsel Dönüşüm ve Güncel Sanat: İstanbul'da Yaşanan Kentsel Dönüşümü Sanat Eserleri Üzerinden Okumak*. tasarım+kuram Dergisi, 160-176.
- Görgülü, Z. (2009). *Kentsel Dönüşüm Ve Ülkemiz*. 1. İzmir Kent Sempozyumu (S. 767-780). İzmir: Tmmob İzmir Kent Sempozyumu.
- Hatt P. K., Albert J. Reiss, Jr. (2002). *Kentsel Yerleşimlerin Tarihi*. (Çev: A. Alkan ve B. Duru). Ankara: İmge Yayınevi.
- Kantarci, N. C. (2015). *Sanatçı ve Zamani*. İstanbul: Modern Yayınları .
- Kocadoru, F. (2019). *Kent Melankolisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Kurtuluş, H. (2016). *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık .
- Yılmaz, N. (2010). *Farklılaştıran ve Ayrıştıran Bir Mekanizma Olarak Kentleşme*. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 250-252.

İnternet Kaynakları:

- http 1. <https://www.theguardian.com/cities/2016/mar/31/story-cities-12-paris-baron-haussmann-france-urban-planner-napoleon> (Erişim Tarihi: 10.12.2021)
- http 2. http://islamicartsmagazine.com/magazine/view/connecting_doors_by_david_moreno/ (Erişim tarihi: 12.10.2023)
- http 3. http://islamicartsmagazine.com/magazine/view/connecting_doors_by_david_moreno/ (Erişim Tarihi: 20.12.2021)
- http 4. <https://www.nicolalopez.com/> (Erişim Tarihi: 21.12.2021)
- http 5. <https://vertufineart.com/the-colliding-worlds-of-nicola-lopez/> (Erişim tarihi: 12.10.2023)

- http 6. https://www.evin-art.com/sergiler/tanidik-cepheler?pgid=kt8pvf4n-0c8291_1e-a79ced0fc44f3194b13f15588dc3ccmv2 (Erişim Tarihi: 22.12.2021)
- http-7. <https://www.artfulliving.com.tr/gundem/gokcen-ataman-ve-setenay-alpso-yun-tanidik-cepheler-sergisi-evin-sanat-galerisinde-i-24432> (Erişim Tarihi: 22.12.2021)
- http 8. <https://livingthecity.eu/en/2020/09/07/pleasure-places-of-all-kinds/> (Erişim Tarihi: 22.12.2021)
- http 9. <https://livingthecity.eu/en/2020/09/07/pleasure-places-of-all-kinds/#/?filter=resistance> (Erişim Tarihi: 22.12.2021)
- http 10. <https://www.devrimerbil.com/> (Erişim Tarihi: 24.12.2021)
- http 11. <https://barnabybarford.co.uk/work/the-tower-of-babel> (Erişim Tarihi: 27.12.2021)
- http-12 <https://barnabybarford.co.uk/work/the-tower-of-babel> (Erişim Tarihi: 27.12.2021)
- http 13. <http://www.babospalma.hu/Works> (Erişim Tarihi: 28.12.2021)
- http 14. <https://tr.pinterest.com/pin/187040190759751443/> (Erişim Tarihi: 29.12.2021)
- http 15. <https://argonotlar.com/kus-evlerinin-fureyayla-bulustugu-yer-malatya/> (Erişim Tarihi: 30.12.2021)
- http 16. <https://artcolumn.com.tr/canan-dagdelen-ikili-yapi/> ve <https://artsandculture.google.com/asset/at-polar-covalent-bonded-home-dot-canan-da%C4%9Fdelen/5gGddkKZHcKL4g?hl=tr> (Erişim Tarihi: 31.12.2021)
- http 17. <http://mfkaragul.blogspot.com/2014/05/hellespont-seramik-heykel-sergisi.html> (Erişim Tarihi: 05.01.2022)
- http 18. <http://mfkaragul.blogspot.com/2014/05/hellespont-seramik-heykel-sergisi.html> (Erişim Tarihi: 05.01.2022)